

Kansalliskirjaston digitointiohjelma 2021–2024

Kansalliskirjasto 2021

ISBN 978-951-51-6993-8

Kansalliskirjaston digitointiohjelma 2021–2024

Digitointiohjelman tekstin ovat laatineet: Johanna Lilja, Jussi-Pekka Hakkarainen, Pirjo Karppinen, Pekka Lampinen

Aineiston valintaan ovat osallistuneet: Jouni Ahmajärvi, Jussi-Pekka Hakkarainen, Mika Hakkarainen, Anu Haldén, Pirjo Karppinen, Jukka Kervinen, Pasi Koste, Pekka Lampinen, Eeva-Liisa Leppänen, Tarja Lehtinen, Tuula Pääkkönen, Irma Reijonen, Leena Saarinen, Liisa Savolainen, Jaakko Tahkokallio, Marleena Vihakara

1. Digitointiohjelma osana Kansalliskirjaston strategiaa 2021–2030

Digitalisaatio ja avoimuus ovat olleet merkittävässä osassa Kansalliskirjaston strategiassa 2016–2020. Uusi Kansalliskirjastostrategia jatkaa samaan suuntaan, mutta näkee entistä vahvemmin Kansalliskirjaston avointen digitaalisten palvelujen merkityksen osana suomalaista yhteiskuntaa sekä kansainvälisiä tieteen ja teknologian verkostoja. Strategian neljä keskeistä tavoitekokonaisuutta ovat: 1. Kulttuuriperintö yhteiseksi hyväksi; 2. Kansalliskirjasto tiedeyhteisön ytimessä; 3. Kansalliskirjasto sivistyksen ja oppimisen voimavarana; ja 4. Verkostoyhteistyön kautta vahvaksi osaamiskeskukseksi. Toiminnan kulmakivet ovat avoimuus, uudistuminen ja sivistys.

Kansalliskirjastostrategiassa 2021–2030 kirjasto asettaa tavoitteekseen digitoida laajoja yhtenäisiä aineistokokonaisuuksia sekä tukea avointa tiedettä ja digitaalisten ihmistieteiden työmenetelmien ja työkalujen kehittämistä. Kirjaston tuottamaa dataa hallitaan FAIR-periaatteiden mukaisesti ja käyttäjiä ohjeistetaan datan vastuulliseen käyttöön. Avoimilla digitaalisilla palveluillaan kirjasto haluaa luoda edellytyksiä uudistaa opetusta, oppimista ja innovaatiotoimintaa sekä vahvistaa kulttuuriaineistojen käyttöä ja niiden merkitystä. Aktiivisella verkostoitumisella kehitetään osaamista.

Kansalliskirjaston digitointiohjelmassa 2021–2024 esitetään, mitä aineistoja kymmenvuotisen strategiakauden ensimmäisellä tuloskaudella halutaan digitoida. Strategian lisäksi digitointisuunnitelma linkittyy kirjaston Aineistopolitiikkaan, Varainhankintasuunnitelmaan, Digital Humanities -politiikkaan, Avoin Kansalliskirjasto -politiikkaan ja Metatietovisioon.

2. Digitoitavan aineiston valintakriteerit ja digitoinnin mittarit

Kansalliskirjaston rikkaisiin ja monimuotoisiin aineistoihin kohdistuu runsaasti digitointitoiveita niin kirjaston sisältä kuin sen yhteistyökumppaneiden ja asiakkaiden taholta. Koska resurssit ovat rajalliset, on välttämätöntä priorisoida toiveita. Digitoitavan aineiston valintaa on suunniteltu ensin Kansalliskirjaston asiantuntijoiden työpajassa ja sitten käsitelty Tutkimuskirjasto-palvelualueen esihenkilöiden ja Kansalliskirjaston suunnittelujohdon ja johtoryhmän kanssa sekä Kansalliskirjaston neuvottelukunnissa.

Digitoitavaa aineistoa valittaessa on pohdittu kriteereitä, joilla digitoinnin onnistumista arvioidaan. Määrällisten mittarien, kuten lataus- ja tuotantolukujen lisäksi on haluttu nostaa esiin myös toiminnallisia ja eettisiä mittareita. Tavoitteena on, että digitoitu aineisto tehostaisi kirjastotyötä ja palvelisi laajasti erikielisiä ja erilaisista taustoista tulevia ihmisiä. Tutkimuksen tarpeet nousevat vahvasti esiin strategiassa. Palvelemalla tutkimusta digitointi tuottaa välillistä hyötyä kaikille.

<p>Nyt mitattavat tekijät</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Digitoinnin volyymi (digitoidut sivut) 2. Aineiston käyttö- ja latausluvut 3. Asiakastyytyväisyys, käyttäjä- ja kävijäkyselyt, muu palaute 4. Digitoitihankkeiden täydentävä rahoitus (euroina) 5. Tulevaisuudessa myös Kumppanuudet ja yhteistyö 	<p>Kirjaston tarpeista nousevat kriteerit</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Uniikin / alkuperäisaineiston käytön nollautuminen 2. Kirjanhaun ja asiakaspalvelun keveneminen 3. Aineiston mobilisointi (esim. Kielipankki, Europeana) 4. Kansainvälinen vertailu muihin kulttuuriperintölaitoksiin
<p>Lisäarvo yhteiskunnan muille toimintoille</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tutkimukselle 2. Kansalaistoiminnalle ja kansalaistieteelle 3. Taiteelle ja kulttuurille 4. Paikallisille toimijuuksille 5. Yritystoiminnalle 6. Opetukselle 	<p>Eettiset kriteerit</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aineiston saavutettavuus ja esteettömyys tukevat digitalisaation tavoitteita, kriisivarmuutta ja ilmastonäkökulmaa 2. Kestävä käyttö 3. Tasa-arvo: eri kielellisten, etnisten ja kulttuuristen ryhmien aineistojen esittely

Kuva 1. Digitoinnin nykyiset mittarit ja muita digitoinnin onnistumista mittaavia tekijöitä.

Digitoitavan aineiston valinnassa on myös otettava huomioon mahdollisuus tuottaa laadukasta aineistoa, jonka hyödyntäminen on käyttäjälle sujuvaa ja vaivatonta. Erityisesti tutkimuskäytön kannalta on olennaista, että digitoidaan ehjiä ja kattavia kokonaisuuksia. Teknisen laadun toteuttaminen pyritään turvaamaan resursoimalla riittävästi tuotantoprosessiin. Luotettavat kuvailutiedot varmistavat aineiston löytyvyyden ja pitkäaikaissäilytyksen. Selkeät käyttöehdot ja helppokäyttöinen ja luotettava aineistopalvelu parantavat käytettävyyttä.

<p>Sisällöllinen laatu</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Laaja ja kattava aineistokokonaisuus 2. Ei irrallisia teoksia (poikkeuksena näytetyt) 	<p>Tekninen laatu</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Laadukas skannaus 2. Tarkoituksenmukainen jälkikäsitteily ja rakenteistaminen eri aineistoille 3. Laadukas OCR-tekstintunnistus monikielisyys huomioiden
<p>Löydettävyys</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Laadukkaat kuvailutiedot, ks. Metatietovisio 2. Kokoelmien yhdenmukainen kuvailu 3. Yhteensopivuus, saavutettavuus, näkyvyys Finnassa 4. PAS-kelpoinen lopputuote 	<p>Käytettävyys</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tekijänoikeuslain mukainen käyttöoikeus selkeästi määriteltynä 2. Datapaketit koneluettavassa muodossa 3. Sujuva käyttöliittymä ja käyttäjän työkalut (digi.kansalliskirjasto.fi) 4. Toimintavarmuus

Kuva 2. Digitoinnin laatu syntyy monista tekijöistä.

3. Digitoinnin toteuttaminen ja sen vaatimat resurssit

Digitointia tehdään kirjaston omalla budjettirahoituksella kirjaston Digitointipalvelut-yksikössä, joka tuottaa takautuvan aineiston digitoinnin sekä Sanomalehtipalvelut-yksikössä, jossa vapaakappaleina luovutettavien sanomalehtien vastaanotto-prosessissa digitoidaan kaikki vain painettuina saatavat sanomalehdet. Perusrahoituksella takautuvaan digitointiin on käytettävissä kahdeksan henkilötyövuotta, josta kolme henkilötyövuotta on allokoitu äänitedigitointiin. Tähän henkilömäärään ei sisälly digitoinnin it-tuki eikä digi.kansalliskirjasto.fi -palvelun kehittäminen.

Kansalliskirjaston Mikkelin toimipisteessä on laaja ja monipuolinen valikoima erilaisia skannereita eri aineistojen digitointiin. Hyväkuntoiset kirjat on mahdollista skannata lähes automaattisesti tätä käyttöä varten varatulla automaattiskannerilla. Hauraalle paperi- ja irtolehtiaineistolle on käytössä manuaaliset kirjahisseillä varustetut skannerit, joilla sivunvaihto tapahtuu käsin. Aineisto voidaan skannata joko lasin kanssa tai ilman lasia, myös isokokoisia karttoja käsiteltäessä. Mikrofilmeille kuvattuja lehtiaineistoja skannataan tähän tarkoitukseen varatuilla rullafilmiskannereilla.

Skannattu aineisto vaatii aina myös jälkikäsitteilyä ennen sen julkaisua ja pitkäaikaistallennusta. Mikkelissä jälkikäsitteily tehdään erityisesti massadigitointiin suunnitellulla laitteistolla. Jälkikäsitteilyn yhteydessä tehdään sivujen rajaus, tekstiosuuksien suoristus, kuvien ja tekstiosuuksien automaattinen tunnistus ja tekstintunnistus (OCR). Lopputuotteena syntyy tiedostokokonaisuus, joka sisältää kaikki teoksen tai lehden julkaisuun ja pitkäaikaissäilytykseen tarvittavat tiedostot metatiedot mukaan lukien.

Digitointiprosessi vaatii useiden Kansalliskirjaston yksiköiden ja asiantuntijoiden yhteistyötä. Helsinkiin sijoittuvissa Kokoelmapalvelut ja Tutkimuksen palvelut -yksiköissä vastataan digitoitavan ai-

neiston poiminnasta, kuvailusta ja pakkaamisesta. Kokoelma-asiantuntijat osallistuvat myös täydentävän rahoituksen hankintaan valitsemiensa aineistojen osalta. Mikkelin toimipisteessä konservatorit konservoivat aineiston tarvittaessa. PAS-prosessin kehittäminen toteutetaan Vapaakappalepalveluissa. Uusia aineistotyyppinä digitoitaessa tarvitaan yhteistyötä myös Kirjastoverkkopalveluitten Metadatapalvelut-yksikön, Melinda-palvelun ja Finna-kehittäjien kanssa.

Digitointiohjelman toteuttamista koordinoi sopimustoiminnan, varainhankinnan ja digitoinnin työryhmä, jossa käsitellään täydentävän rahoituksen kautta toteutettavat ehdotukset sekä suunnitelmaan aineistojen avaamisen vaatimat tekijänoikeusneuvottelut. Ryhmä tarkastaa kaikki digitointiin ja käyttöön saattamiseen liittyvät sopimukset. Täydentävän rahoituksen hankkeet budjetoidaan Helsingin yliopiston hinnoitteluperiaatteiden mukaisesti, ja ylikirjastonhoitaja hyväksyy yli 20 000 euron suuruiset hankkeet.

Täydentävällä rahoituksella on suuri merkitys digitointituotannossa. Täydentävän rahoituksen lähteistä merkittävimmät ovat:

- Kumppanuusdigitoinnit julkaisijoiden ja mediatalojen kanssa
- Rahastot ja säätiöt
- Tutkimusrahoittajat
- Kansalliskirjaston kulttuuriperintörahasto

Kumppanuusdigitoinneissa tietyn aineiston julkaisija tai sen taustalla toimiva rahoittaja sopivat Kansalliskirjaston kanssa aineiston digitoinnista. Kopioston kanssa sovitaan aineiston avaamisesta lakisääteistä laajempaan käyttöön, yleensä julkaisijan omaan rajattuun käyttöön tai yleisön käyttöön. Digitoitu aineisto jää aina käytettäväksi myös digi.kansalliskirjasto.fi -palveluun. Jos avaaminen yleisölle ei ole mahdollista, aineisto on paikalliskäytössä vapaakappaletyöasemilla vapaakappalekirjastoissa.

Kansalliskirjaston kulttuuriperintörahasto koordinoi Kansalliskirjaston saamia lahjoituksia ja myöntää niistä vuosittain varoja Kulttuuriperintörahaston sääntöjen mukaisiin kohteisiin toimintasuunnitelman mukaan. Säätiöiden ja tutkimusrahoittajien rahoitusta haetaan aineistojen digitointiin ja tutkimukseen liittyviin hankkeisiin.

Täydentävällä rahoituksella on tähän asti rahoitettu 2,8 henkilötyövuotta digitointipalveluissa sekä osuus laite-, kone- ja tilakustannuksista. Jatkossa täydentävän rahoituksen määrää halutaan kasvattaa, jotta sillä voitaisiin kattaa myös 0,5 htv:tä digitointia valmistelevaa työtä Kansalliskirjaston kokoelmapalveluissa. Muiden kuin lehtiaineistojen digitointi edellyttää aineiston poimintaa ja usein myös kuvailutyötä, sillä kansalliskokoelman vanhimman osan kuvailussa on runsaasti puutteita.

Mikkelin toimipisteessä on mahdollista lisätä tuotantoa, jos saadaan täydentävää rahoitusta, joka riittää tuotantokapasiteetin laajentamiseen ja lisähenkilöstön rekrytointiin vähintään vuodeksi.

4. Tulokaudella 2021–2024 digitoitava aineisto

Tuloskaudella 2021–2024 digitoitavaksi suunnitellun aineiston valinnassa on pohdittu mahdollisuuksia hyödyntää erilaisia rahoituskanavia. Suunnitelmassa aineisto on jaoteltu rahoitustavan mukaan kahteen ryhmään: perusrahoituksella ja täydentävällä rahoituksella digitoitavaan aineistoon. Täydentävän rahoituksen saamiseen sisältyy aina epävarmuuksia. On mahdollista, että sille merkityt hankkeet siirtyvät seuraavalle tuloskaudelle, jos rahoitusta ei saada.

Kuvassa 3 esitellään aikataulu eri aineistojen digitoinnin toteutukselle. Muut kuin lehtiaineistot sisältävät myös valmistelu- ja kuvailutyötä, joka on huomioitu hankkeen kestossa. Hankkeiden aikataulutukseen vaikuttavat monet seikat. Läpi tuloskauden digitoidaan perusrahoituksella lehtiaineistoja, joiden käyttöaste on korkea ja tuotantoprosessi on pitkälti automatisoitu toimivaksi ja tehokkaaksi. Tuloskauden alkupäähän sijoittuu aineistoja, joille on jo saatu rahoitus, tai joiden rahoitushakuun on selkeä suunnitelma.

Tuloskauden loppupäähän sijoittuvat aineistot, joiden digitointi edellyttää vielä laajamittaista suunnittelua tai joiden esittäminen digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa vaatii palvelun kehittämistä. Nuotiaineiston digitointi edellyttää Digin kehittämistä siten, että myös osakohteita voidaan hakea ja esittää. Osakohteita ovat esimerkiksi yksittäiset laulut laulukirjassa. Kirjaston moninaiisiin arkistokokonaisuuksiin ja pienpainatteisiin kohdistuu paljon digitointiodotuksia, mutta ennen kuin digitointi voidaan aloittaa, arkisto- ja pienpainateaineistolle on hankittava tietojärjestelmä, jossa aineiston metatietoja hallinnoidaan ja josta metatiedot ovat haettavissa digi.kansalliskirjasto.fi -palveluun. Lisäksi digi.kansalliskirjasto.fi -palvelua kehitettävä siten, että arkistoaineistoja voidaan siinä hakea ja esittää. Arkistoaineiston tietojärjestelmäratkaisua selvitetään syksyllä 2020.

Digitointiohjelma 2021-2024		2021				2022				2023				2024			
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Rahoitus	Aineisto																
perus	Sanomalehtiä 5 vuosikertaa / v (1940->)																
perus	HY väitöskirjat 1828-1917																
perus	Venäjän ajan Fennica																
täydentävä	Sanoma- ja aikakauslehtiä kumppanuuksina																
täydentävä	Rv. Fennica, kirjaston kokoelmat																
täydentävä	Klandestiinit																
valmistelussa	Nuotit 1801-1916																
valmistelussa	Pienpainatteet: puutarhanhoito																
valmistelussa	Pohjanmaan mystikot																
valmistelussa	Ptolemaios-Atlakset																
valmistelussa	Luentomuistiinpanot																
täydentävä-tutkimus	Rv. Fennica jäljenteet - jälkikäsitely																
täydentävä-tutkimus	Arkkeiviset digitointi																
täydentävä-tutkimus	Inarin- ja koltansaamen aineistot																
Perus	Audio CD:t ja vinyylipilotti																

Kuva 3. Digitointiohjelma aikajanalla. Keltaisella värillä näkyvät kirjaston perusrahoituksella tehtävät hankkeet, vihreällä värillä hankkeet, joille on jo saatu täydentävää rahoitusta, oranssilla hankkeet, joihin haetaan ensisijaisesti lahjoittaja- ja säätiörahoitusta ja sinisellä hankkeet, joihin haetaan tutkimusrahoitusta.

Sanomalehdet

Kansalliskirjaston kansalliskokoelmaan kuuluvat sanomalehdet ovat ainutlaatuinen ajankohtaisten uutisten välittämisen aineistokokonaisuus, joka päivittäin täydentyvänä laajana aineistona tarjoaa ihmisistä, historiasta, kielestä, kulttuurista ja yhteiskunnasta kiinnostuneille rikkaan ja monipuolisen lähdeaineiston. Valtakunnalliset, maakunnalliset, paikalliset ja kaupunkilehdet, päivälehdet, yleis-sanomalehdet sekä erilaiset erikoissanomalehdet ja ilmaisjakelulehdet kertovat ajasta monipuolisesti ja rikkaasti eri näkökulmista. Kokoelman koko on noin 50 miljoonaa sivua ja se kasvaa vuosittain noin 300 sanomalehtinimekkeellä, noin 850 000 sivulla.

Kaikki Suomessa vuosina 1771–1939 ilmestyneet sanomalehdet on digitoitu. Tekijänoikeusjärjestön kanssa tehtyjen sopimusten mukaan Kansalliskirjasto on voinut avata kaikki ennen vuotta 1940 ilmestyneet lehdet yleisön käyttöön, sekä tutkijakäyttöön kaikki digitoituneet lehdet vuoteen 2018 asti digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussaan. Kaikki uudet sanomalehdet on digitoitu vuoden 2017 alusta eteenpäin. Uusin aineisto on käytössä vapaakappaletyöasemilla.

Kansalliskirjasto on kuitenkin digitoinut vasta alle 20 % sanomalehdistä. Vuosina 1940–2016 ilmestyneitä vielä digitoimattomia sanomalehtiä digitoidaan perusrahoituksella, apurahoilla ja yhteistyössä kustantajien, julkaisijoiden ja rahastojen kanssa.

Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston väitöskirjat

Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa (1828-1917) Suomessa julkaistiin yli 1300 väitöskirjaa. Digitoituneet väitöskirjat ja muut Venäjän ajan akateemiset julkaisut ovat tieteenhistoriallisesti merkittävä kokonaisuus. Yhdessä jo digitoitujen Turun Akatemian väitöskirjojen kanssa ne tekevät yliopistollisen tutkimuksen historian kaikille saavutettavaksi. Digitointiohjelmaan kuuluvat Autonomian ajan luentomuistiinpanot laajentavat tätä kokonaisuutta.

Helsingin yliopisto on rahoittanut aineiston digitointia, joka on käynnistynyt syksyllä 2020 ja päättyy vuoden 2021 alussa.

Venäjän ajan kansalliskokoelma

Venäjän ajan Fennicaa, eli kansalliskokoelmaa vuosilta 1809/1828-1917 ei ole systemaattisesti digitoitu. Digitointiohjelmassa on optio aloittaa tämän kokoelman digitointi perusrahoituksella vuodesta 2022 alkaen, mikäli täydentävää rahoitusta ei muille hankkeille ole saatu ja digitointikapasiteettia on vapaana. Aineistokokonaisuus sisältää noin 50 000 kirjanimekettä ja se on pääsääntöisesti tekijänoikeuksista vapaata. Aineistosta on digitoitu aikaisemmin noin 1 800 nimekettä.

Aikakauslehdet

Kansalliskokoelmassa on kymmeniä tuhansia aikakauslehtinimekkeitä, 1800-luvun alusta nykypäivään. Tällä hetkellä Suomessa ilmestyy noin 4000 aikakauslehteä. Kokoelma kasvaa koko ajan ja se kattaa suomalaisen aikakauslehdistön koko kentän yleisaikakauslehdistä mm. ammatti-, järjestö-, asiakas- ja erikoisaikakauslehtiin. Aikakauslehtiä on erikseen myös lapsille ja nuorille. Aikakauslehdet täydentävät ja syventävät päivittäistä uutistarjontaa kertomalla laajemmin asioiden taustoja, ne

käsittelevät tapahtumia ja teemoja kokonaisvaltaisemmin omilta aihealueiltaan. Tyypillisesti aikakauslehtiin palataan uudelleen ja niiden vuosikertoja säilytetään. Ennen vuotta 1930 ilmestyneet aikakauslehdet on avattu yleisön käyttöön niiltä osin, kun ne on digitoitu.

Aikakauslehtiä digitoidaan perusrahoituksella, apurahoilla ja yhteistyössä kustantajien, julkaisijoiden ja rahastojen kanssa.

Ruotsin ajan kansalliskokoelma

Ruotsin ajan kirjallisuuden kokoelma on Suomen kansalliskirjallisuuden vanhin osa. Tämä Rv Fennica kutsuttu kokoelma (1488–1809/1827) käsittää noin 17 400 suomenkielistä, Suomessa painettua, suomalaisten tai Suomessa vaikuttaneiden henkilöiden julkaisemaa tai ulkomailla painettua Suomea koskevaa julkaisua. Kokoelma sisältää hengellistä kirjallisuutta, tietokirjoja eri aloilta, väitöskirjoja, kaunokirjallisuutta, virallisjulkaisuja ja muita pienpainatteita.

Kokoelman digitointia on edistetty aikaisemmin eri projekteissa, mutta vuosina 2019 ja 2020 digitointia on toteutettu järjestelmällisesti apurahojen turvin. Kokoelmasta on saatettu käyttöön digitaaliossa muodossa 6 850 nimekettä. Ruotsin ajan kansalliskokoelmassa on 4 650 julkaisua jäljenteinä, ts. mikrofilmeinä, valokopioina, negatiivi- tai positiivikopioina. Näiden digitoinnin tulisi tapahtua alkuperäisestä painotuotteesta, yhteistyössä pohjoismaisten kirjastojen kanssa.

Ruotsin ajan kansalliskokoelman digitoinnin loppuun saattamiseksi haetaan täydentävää rahoitusta vuonna 2020. Mikäli täydentävää rahoitusta ei saada, kokoelma digitoidaan perusrahoituksella. Jäljenteiden osalta työtä voidaan tehdä vuosina 2021-2022.

Klandestiini-käsikirjoitukset

Pietarin tiedeakatemia lahjoituksen mukana 1830-luvulla kirjaston kokoelmiin liitettiin huomattava osa Johan Albrecht von Korffin kirjastoa, jonka keisarinna Katariina II oli lunastanut Korffilta 1770-luvulla. Korffin kokoelman joukossa on ns. klandestiini-käsikirjoituksia eli 1600-1700 -lukujen kiellettyä filosofista kirjallisuutta – teoksia, joita ei voitu painaa, joten ne julkaistiin käsikirjoituksina ja välitettiin eteenpäin kopioina. Käsikirjoitukset ovat usein esimerkki aikakautensa uskonnon, kirkon sekä itsevaltiuden vastaisesta aineistosta.

Klandestiini-käsikirjoituksiin liittyy huomattava kansainvälinen mielenkiinto ja ne muodostavat aineistolaitoksen lähdekokoelman eurooppalaiseen kulttuurihistoriaan ja filosofian historiaan. Digitoinnilla edistetään Kansalliskirjaston käsikirjastokokoelman näkyvyyttä ja käyttöä.

Aineiston digitointiin on saatu rahoitus Kansalliskirjaston Kulttuuriperintörahoituksen kautta kesällä 2020, ja digitointi voidaan toteuttaa vuonna 2021.

Nuotit 1801-1916

Kansalliskirjaston nuottijulkaisujen kokoelma sisältää kaikkiaan noin 45 000 nuottia. Kokoelman kulttuurihistoriallinen arvo on monipuolinen. Nuottijulkaisut kertovat säveltämisen ja sovittamisen lisäksi sanoittamisen, kääntämisen ja kuvittamisen historiasta. Niistä avautuu näkökulmia aatevir-

tauksiin, kansainvälisyyteen ja kustannustoimintaan. Nuottijulkaisujen tutkiminen syventää ymmärrystä Suomen kulttuurista ja historiasta. Nuottikokoelma on toistaiseksi hyvin rajallisesti käytetty aineisto.

Laajan nuottikokoelman digitointi tulee jakaa useampaan vaiheeseen ja kokonaisuuteen. Samalla jatketaan prosessin kehittämistyötä. Tutkitaan huolellisesti myös nuottien verkossa esittämisen teknisen kehittämisen mahdollisuuksia.

Nuottidigitointia selvitetty ja pilotoitu vuosina 2017-2019. Nuottien digitointi edellyttää täydentävää rahoitusta ja digi.kansalliskirjasto.fi -palvelun kehittämistyötä. Nuottidigitointi on ajoitettu vuosille 2022-2023.

Pienpainatteet: Puutarhanhoito v. 1810-1944

Pienpainatteet ovat digitoitujen aineistojen käytetyin osa, ovathan ne sekä sisällöllisesti että visuaalisesti kiinnostavaa aineistoa, jolla on harrastajien lisäksi myös tieteellistä merkitystä. Kansalliskirjaston kokoelmissa oleva aineisto on tässä laajuudessaan ainutlaatuinen, eikä sitä ole saavutettavissa mistään muualta.

Pienpainatteet ovat tällä hetkellä luetteloimatonta aineistoa. Ne on tarkoitus kuvailla samaan tietojärjestelmään arkistoaineiston kanssa. Tästä syystä digitoinnin toteutus on suunniteltu tehtäväksi vasta vuonna 2024. Aineiston digitointi edellyttää täydentävää rahoitusta.

Pohjanmaan mystikot

Pohjanmaan mystikot oli uskonnollinen liike Pohjanmaalla 1700-luvun loppupuolelta 1800-luvun puoliväliin. Liikkeen taustalla oli saksalainen Jakob Böhme, jonka ajatuksia välitti Pohjanmaalle ruotsalainen pappi Anders Collin. Liikkeen syntypaikka oli Vaasan tienoilla, ja sieltä se levisi Keski-Pohjanmaalle.

Pohjanmaan mystikkotekstit ovat sisällöltään aivan muuta kuin ajan painettu suomenkielinen kirjallisuus. Käsikirjoitus pysyi pitkään vaihtoehtoisena julkaisemisen väylänä. Koska sensuuri kielsi esivalan ja luterilaisen kirkon arvostelun, kriittinen maallinen ja hengellinen reformikirjallisuus levisi käsikirjoituksina tai laittomina painatteina.

Ajanjaksolla 1780–1830 Vaasan ja Kokkolan seudun käsityöläiset, kyläkirjurit ja talonpojat tuottivat kansallisesti ja kansainvälisesti tärkeän lähdeaineiston: maallikkojen mystiikkaa ja muita tekstejä, siis eurooppalaista kirjallisuutta ensimmäisinä suomennoksina. Pohjanmaan mystikot -kokoelma on vaikuttava jälki uusien itsenäisten kirjoittaja- ja lukijaryhmien noususta. Ylirajaiset eurooppalaiset aatteet alkoivat 1700-luvun jälkipuolelta lähtien levitä myös alemmissa yhteiskuntaryhmissä.

Aineiston digitointi täydentää yhdessä arkkikirjallisuuden ja kausijulkaisujen kanssa kuvaa tiedon- ja aatteiden välittämisestä Ruotsin ajan loppupuolella, sekä on osoitus uusien itsenäisten kirjoittaja- ja lukijaryhmien noususta. Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmissa on 29 yksikköä Pohjanmaan mystikkoihin liittyviä aineistoja ja ne pyritään digitoimaan täydentävällä rahoituksella vuonna 2022.

Ptolemaiios-atlakset

A. E. Nordenskiöldin kokoelma käsittää tutkija ja löytöretkeilijä Adolf Erik Nordenskiöldin 1800-luvun lopulla keräämän tieteellisen historiallisten karttojen, maantieteellisen kirjallisuuden, matkakerotomusten sekä harvinaiskirjojen kokoelman.

Kokoelma sisältää runsaasti harvinaista varhaista kartografista ja maantieteellistä kirjallisuutta, noin 3 870 nimekettä, joitakin käsikirjoituksia, sekä noin 24 000 karttaa. Kokoelmassa on muun muassa runsaasti arktisia alueita käsittelevää kirjallisuutta, sekä Amerikan löytymistä käsittelevää kirjallisuutta. Kokonaisuudessaan kokoelma luo ainutlaatuisen kuvan maantieteellisen tietämyksen kasvusta länsimaissa. Nordenskiöldin keräämä kokonaisuus on yksi merkittävimmistä kartografian historiaa kuvaavista kokonaisuuksista maailmassa.

Nordenskiöldin kokoelman arvokkain kokonaisuus muodostuu 1400- ja 1500-luvuilla julkaistuista Ptolemaiios-atlaksista, joita on noin 40. Kokoelma on liitetty vuonna 1997 UNESCON Memory of the World -rekisteriin ja tämä status perustuu paljolti juuri sille, että siinä on lähes kaikki tämän aikakauden Ptolemaiios-editiot. Kokoelman tämän osan digitointi palvelee vanhan kartan tutkijoita ympäri maailman ja lisäksi se toimisi Nordenskiöldin-kokoelman digitaalisena käyntikorttina. Suurin osa atlas-editioista on digitoituna maailmalla, mutta kokoelman kattavuus Ptolemaiiosista koskevin osin tekisi siitä erittäin hyödyllisen kartografian historian tutkijoille.

Ptolemaiios-atlasten digitointiin haetaan täydentävää rahoitusta ja Kansalliskirjastolla on valmius digitoida ne ja asettaa käyttöön vuosina 2022-2023.

Luennot ja luentomuistiinpanoja

Kirjaston käsikirjoituskokoelmaan kuuluvissa henkilöarkistoissa on huomattava määrä ainutlaatuisia yliopiston opettajien luentoja ja opiskelijoiden luennoilla tekemiä muistiinpanoja Akatemian ajalta nykypäivään. Luennot muodostavat tärkeän oppihistoriallisen lähdeaineiston. Aineiston digitoiminen toisi jo tunnetut hahmot (esim. Henrik Gabriel Porthan, Anders Johan Sjögren, Johan Wilhelm Snellman, Zacharias Topelius, Matthias Calonius) paremmin saataville ja nostaisi monet tuntemattomat oppiaineistot opettajien ja opiskelijoiden esille.

Kyseessä on tärkeä oppihistoriallinen lähdeaineisto, joka täydentää Venäjän ajan väitösten digitoimista. Aineiston digitoiminen voidaan aloittaa vasta kauden loppupäässä, sillä sitä ennen arkistoaineistojen kuvailutietoja varten tarvitaan oma tietojärjestelmä ja digi.kansalliskirjasto.fi -palvelun kehittämistyötä.

Arkkiveisut

Arkkiveisuksi kutsutaan yleensä yhden, puolet tai neljäsosan painoarkkia käsittävää lauluvihkosta. Arkkiveisut oli kirjoitettu laulujen muotoon ja niissä tavallisesti mainittiin, millä sävelmällä veisu oli tarkoitettu laulaa. 1600-luvun arkkiveisut olivat virsiä. Varhaisimpia arkkiveisuja tuottivat yleensä säätyläiset. Kirjoittajakunta ja julkaisumäärät kasvoivat 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin ilmestyi yhä enemmän maalliseksi luokiteltuja arkkiveisuja ja -satuja esimerkiksi rakkaudesta, murhatöistä ja ihmeellisistä tapauksista.

Arkkiveisut ovat painetun kirjallisuuden, laulettua musiikin ja suullisen perinteen väliin sijoittuva erityislaatuinen laji, jonka luonteesta ja ominaispiirteistä paljastuu uusien käsitteiden, sanastojen ja luokkien avautuessa uutta tietoa – uusi käsitys arkkiveisujen kuvaamasta kulttuuripiiristämme aina 1600-luvulta 1900-luvun alkuun. NykYTEknologian tarjoamien keinojen käyttäminen takaa hankkeen tulosten laajan hyödynnettävyyden niin laajemmassa arkkiveisututkimuksessa kuin vaikkapa viestinnän tutkimuksessa.

Arkkiveisujen digitointiin on haettu rahoitusta ”Vallattomat veisut tekoälyn tuomiolla” -hankkeen yhteydessä syksyllä 2020. Rahoituksen toteutuessa Kansalliskirjaston arkkikirjallisuuden kokoelmasta digitoidaan vuosina 2021-2023 noin 5000 arkkiveisua, pääsääntöisesti 1800-luvulta. Aikaisemmin on digitoitu arkkikirjallisuuden vanhinta osaa 1600-luvulta 1800-luvun alkuun.

Inarin- ja koltansaamenkieliset aineistot

Kansalliskirjaston yhtenä missiona on taata kaikille Suomen kansalaisille tasapuoliset mahdollisuudet tietoon unohtamatta kieli- tai muita vähemmistöjä. Suomen eri kielivähemmistöt ovat kuitenkin tässä suhteessa edelleenkin eriarvoisessa asemassa ja muun muassa inarin- ja koltansaamea puhuvien kieliyhteisöjen tilannetta voidaan edelleen kuvata epätasa-arvoisena suhteessa valtakielellin. Ongelmana ei ole tietoteknisten ratkaisujen tai taitojen puute, vaan pienille kielille tyypillinen tilanne: kaikkea omaa kieltä koskevaa tietoa ei ole kerätty yhteen ja saatettu avoimesti saataville.

Digitointihankkeeseen on valittu mukaan inarin ja koltansaamen kielillä painettu kirjallisuus kokonaisuudessaan. Tällä laajalla kattavuudella pyritään mahdollistamaan laajojen korpusten luominen. Tämä mahdollistaa suurempien kielten käsittelyssä kieliteknologian sovellusten käyttämisen. Digitoitavat aineistot edistävätkin parhaalla mahdollisella tavalla tutkijoiden työtä, niin nykyisiä kuin tulevia projekteja ja hankkeita. Aineistot ovat nykymuodossaan myös vaikeasti saavutettavissa. Niiden tuominen tutkijoiden ulottuville edistää kirjakielten kehityksen yksityiskohtien parempaa tuntemusta ja mahdollistaa niiden liittämisen kielten dokumentaatioyössä tuotettuihin aineistoihin.

Aineistojen digitoinnilla edistetään myös Suomessa puhuttavien vähemmistökielten asemaa. Digitoinnilla inarin- ja koltansaamenkielisen kirjallisuuden kokonaisuudessaan tuetaan saamelaiskielten tutkimusta, -opetusta ja -elvyttämistä. Aineiston digitointi edellyttää tekijänoikeuksista sopimista ja täydentävää rahoitusta. Rahoituksen järjestyessä digitointiprojekti voidaan toteuttaa vuosina 2023-2024.

Ääniteaineisto

Kirjaston äänitedigitointi koostuu kansalliseen äänitearkistoon kuuluvien laajojen aineistokokonaisuuksien digitoinnista ja sen yhteydessä tehtävästä kuvailutyöstä, jolla täydennetään Viola-tietokantaa. Lisäksi varaudutaan kirjastolle tulevien äänitelahjoitusten pelastusdigitointiin. Lahjoituksiin voi kuulua hauraita äänitallenteita kuten kelanauhoja, joiden digitointia ei voi lykätä. C-kasetit, CD-levyt ja vinyylilevyt ovat kirjaston äänitekokoelmissa lukumääräisesti suurimpia aineistoryhmiä. Kirjaston ainutkertaisista C-kaseteista on saatu digitoitua jo suurin osa. Arviolta 1000 kasettia on vielä kuvailematta ja digitoimatta. Kirjaston yli 55000 kappaleen CD-levykokoelma on karttunut viime vuosiin asti noin 2000 levyllä vuodessa. Kirjaston CD-levyjen systemaattinen digitointi on aloitettu vuonna 2018. Noin 2/3 CD-levyistä saataneen digitoitua nykyisellä tuotantonopeudella tuloskauden

aikana. Tuloskauden loppupuolella 2023-24 voidaan käynnistää seuraavan laajan kokonaisuuden, kirjaston LP- ja singlelevyjen, digitoinnin valmistelu.

5. Varainhankinta

Kansalliskirjaston varainhankinnan tavoitteena on hankkia rahoitusta kirjaston kokoelmiin kuuluvien kulttuuriperintöaineistojen säilyttämiseen, digitointiin ja konservointiin. Varainhankintaa voidaan kohdentaa myös muihin tarkoituksiin, kuten merkittävien lähdeaineistojen hankintaan. Digitointiin suuntautuvan varainhankinnan kohteet määritellään digitointiohjelmassa.

Täydentävää rahoitusta kulttuuriperintöaineistojen digitoimiseksi ja säilyttämiseksi tehdään yhteistyössä projekteina asiasta kiinnostuneiden kustantajien, julkaisijoiden, rahastojen, säätiöiden ja yksityishenkilöiden kanssa.

Helsingin Yliopiston rahastoihin kuuluvaan Kansalliskirjaston kulttuuriperintörahastoon tehdyt lahjoitukset ohjautuvat suoraan ja lyhentämättöminä tähän työhön.